

KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
MGR TADEUSZ KALFAS
34-350 WĘGIERSKA GÓRKA
UL. OBROŃCÓW WĘGIERSKIEJ GÓRKI 11
NR DYPL. ASP KRAKÓW 5292

WĘGIERSKA GÓRKA 04.03.2023.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
DLA OŁTARZY BOCZNYCH;
NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA,
NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP,
Z KOŚCIOŁA P.W.
NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY
W PORĄBCE

**OLTARZE BOCZNE Z KOŚCIOŁA P.W. NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ
MARII PANNY W PORĄBCE,
NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA
NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY.**

DANE DOTYCZĄCE KONSERWACJI

- Inwestor: Parafia p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Porąbce
- Zleceniodawca: Proboszcz Parafii – ks. Zdzisław Grochal
- Wykonawca: konserwator dzieł sztuki mgr Tadeusz Kalfas

DANE INWENTARYZACYJNE OBIEKTU.

- miejscowość: Porąbka
- miejsce przechowywania: Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, prawa i lewa strona nawy
- rodzaj i tytuł obiektu:
ołtarz przyścienny Najświętszego Serca Pana Jezusa - prawa strona nawy
ołtarz przyścienny Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny – lewa strona nawy
- czas powstania: 1906 – 1907 r (?)
- autor: Stanisław Jarząbek
- materiał i technika: konstrukcja ołtarzy drewniana, od frontu pokryte zaprawą kredowo-klejową, polichromowane w technice olejnej (marmuryzacja), rzeźby pokryte zaprawą kredowo-klejową, polichromowane w technice olejnej, obrazy - zasuwki malowane na płótnie w technice olejnej na zaprawie kredowej, elementy snycerskie w większości złożone w technice klejowej (pulmentowej) pierwotnie złotem płatkowym.
- ogólne wymiary obiektów; wys. 7,3 m , szer. 2,5 m,
- inskrypcje: brak
- właściciel: Parafia p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Porąbce

HISTORIA KOŚCIOŁA.

Budowę kościoła rozpoczęto 14 lipca 1904 roku pod kierunkiem architekta Karola Korna z Bielska, kierownikiem budowy był Franciszek Felkle. Przy poświęceniu kamienia węgielnego, nowo powstającej świątyni nadano tytuł Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Kościół wzniesiono w stylu neogotyckim, z piaskowca ciosanego. Poświęcenia dokonano 13 października 1907 r.

Kościół mierzy ok 30 m. długości i 10 m. szerokości, wieża, na której znajduje się zegar odmierzający czas od 1912 r. wznosi się na 44 m. Dzwony wykonane w latach dwudziestych zostały skonfiskowane przez Niemców w czasie II - Wojny Światowej, obecne z 1950 r. wykonano w odlewni w Kętach. Główny ołtarz został подарowany przez sąsiednią parafię (najprawdopodobniej z kościoła parafialnego w Kętach), natomiast dwa boczne ołtarze w stylu neogotyckim zaprojektował i wykonał artysta z Kęt p. Stanisław Jarząbek w latach 1906-1907 (?). Pierwsze organy zainstalowano w 1919 r., większe zakupiono w 1963 r.

W latach 1990-1995 przeprowadzony został generalny remont kościoła (boazeria, marmurowa posadzka, stół ołtarzowy, malowanie). Ukoronowaniem tego dzieła była konsekracja świątyni w dniu 8 września 1995 r.

OPIS FORMALNO STYLISTYCZNY.

Ołtarze przyścienne Najświętszego Serca Pana Jezusa i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny budową i neogotyckim są identyczne, co świadczy, że pochodzą one z jednego okresu i wykonane zostały przez jednego artystę. Wykonane zostały z drewna liściastego, ozdobione bogatą dekoracją rzeźbiarską, złożone i polichromowane. Ich twórcą jest Stanisław Jarząbek, artysta rzeźbiarz i snycerz z Kęt. Ołtarze należą do popularnego typu nastaw architektonicznych. Wznoszą się one na mense o prostokątnym kształcie z ornamentem pośrodku, podobnie jak ołtarz pokrytej polichromią imitującą szary marmur tzw. marmuryzacją. Ołtarze wykonane z drewna iglastego (konstrukcja) i lipowego (rzeźby, elementy snycerskie) polichromowanego i złożonego na zaprawie kredowo - klejowej.

Budowa nastawy - retabulum jest neogotycka. Nad mensą znajduje się predella, stanowiąca jednocześnie optyczną podstawę dla trzonu ołtarza.. Trzon retabulum jest trójosiowy, przy czym oś środkowa, wyodrębniona za pomocą wąskich kolumn i ozdobnej ramy jest dwukrotnie szersza od bocznych. W interkolumnium znajdują się ostrołukowo zamknięte obrazy olejne na płótnie tzw. zasuwu, po dwa dla każdego ołtarza, przedstawiające Matkę Boską i Pana Jezusa w Ogroju. Zasuwu zasłaniają nisze, w których umieszczono rzeźby Najświętszej Marii Panny w ołtarzu po lewej stronie i rzeźbą Serca Pana Jezusa w ołtarzu po prawej stronie. Po bokach, w osiach zewnętrznych ołtarzy, znajdują się po dwie rzeźby, w ołtarzu Najświętszego Serca Pana Jezusa figury Św. Bartłomieja i Św. Stanisława Biskupa i Męczennika, w ołtarzu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny z najpiękniejszą rzeźbą w kościele Św. Jana Chrzciciela i Św. Józefa.

Części środkowe i boczne wieńczą wimpergi, dekoracyjne wykończenia w kształcie trójkątów. Pole trójkąta rzeźbione ślepym lub ażurowym maswerkiem. Zwieńczenia są trójosiowe, wykorzystujące charakterystyczny dla architektury gotyckiej i neogotyckiej

pionowe elementy dekoracyjne w postaci pinakli, smukłych wieżyczek, zakończonych od góry iglicami, których krawędzie udekorowane są żabkami i które zwieńczone są kwiatonami. W każdej osi zwieńczenia ołtarzy, pinakle mają bardziej ozdobny, rozbudowany kształt ażurowej kapliczki, w których umieszczono rzeźby świętych.

STAN ZACHOWANIA.

Rozpatrując stan zachowania ołtarzy bocznych z kościoła p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Porąbce, należy stwierdzić, iż jest on obecnie zły. Drewno zarówno konstrukcji, stolarki ołtarzy, rzeźb, jak i drewniane krosna obrazów, częściowo utraciły swoją spójność i wytrzymałość mechaniczną, za sprawą szkodliwej działalności czynników biologicznych tj. owadów, pleśni, grzybów. Na całej powierzchni widoczne są otwory wylotowe po owadach szkodnikach z rodziny kołatkowatych. Częste, cykliczne zmiany temperatury i wilgoci powodujące naprężenia drewna na skutek nierównomiernego wysychania i pęcznienia doprowadziły do powstania małych, choć licznych pęknięć wzdłuż włókien drewna, szczególnie w miejscach większej grubości materiału oraz w miejscach klejenia materiału. Pęknięcia wywołane zmiennością wilgoci i temperatury, pęknięcia odrzeniowe, osłabienie struktury drewna przez czynniki biologiczne przyczyniły się do powstania ubytków mechanicznych drewna (fragmenty rzeźb, fragmenty snycerki ołtarzowej, wystające partie architektury ołtarzy, pinakle, czołganki, kwiatony). Zaprawa, warstwy malarskie polichromii i obrazów, na skutek postępujących procesów niszczenia, z biegiem lat pokryły się naturalną siatką spękań, częściowo odspojonych od podłoża. Na całości widoczne są drobne, choć liczne ubytki zaprawy polichromii i złocen. Przekształcenia estetyczno plastyczne to przede wszystkim warstwy przemalowań zmieniające pierwotną kolorystykę obiektu, warstwy przegruntowań, niewłaściwie wykonane złocenia w technice olejnej imitacją złota. Do zniszczeń możemy zaliczyć bardzo mocne zabrudzenie obiektu przez kurz, pył, który wniknął w strukturę (pory) drewna. Obrazy malowane na płótnie również zachowały się w niezbyt dobrym stanie. W wielu miejscach (szczególnie na obrzeżach obrazów) widoczne są mocne przetarcia warstwy malarskiej i gruntu, widoczne są także drobne rozerwania podobrazia. Stan zachowania drewna, zaprawy, polichromii, złocen i obrazów z biegiem lat był powodem doraźnych napraw, częściowych przemalowań i uzupełnień.

WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Ze względu na kultowy charakter ołtarzy, oraz ich wysokie wartości artystyczne i historyczne, uznano za konieczne przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej oraz estetycznej, która przywróci pierwotny, możliwy do osiągnięcia, autorski charakter dzieł. Zakłada się, że późniejsze warstwy chronologiczne (przemalowania, przezłocenia brązem i szlagmetalem) zostaną usunięte do warstwy pierwotnej. Zakłada się możliwość wykonania nowych złocen o ile stan zachowania oryginalnych nie pozwoli na ich konserwację i uzupełnienie. W przypadku istnienia dobrze zachowanych partii oryginalnych złocen odsłoniętych spod późniejszych złocen olejnych, oraz w wypadku dobrego stanu podłoża drewnianego i oryginalnych zapraw, przeprowadzone zostanie jedynie uzupełnienie złocen złotem płatkowym i proszkowym. Także w przypadku dobrze zachowanej warstwy polichromii wraz z zaprawami i drewnem proponuje się uzupełnienie warstw zapraw i polichromii. Wykonane zostaną rekonstrukcje brakujących

fragmentów rzeźb, elementów snycerskich, i części stolarki ołtarzowej. W ramach konserwacji technicznej należy przywrócić zniszczonej strukturze drewna stolarki ołtarzy i drewna rzeźb jej pierwotną wytrzymałość mechaniczną oraz zabezpieczyć obiekty przed szkodliwym działaniem czynników biologicznych. Osiągnię się to przez zabieg dezynfekcji i impregnacji w 15 % roztworze Hekolu w octanie etylu.

Obrazy olejne również zostaną poddane pełnej konserwacji techniczno – zachowawczej i plastyczno - estetycznej. W ramach konserwacji technicznej, (w razie konieczności) obiekty zostaną zdublowane na nowe płótno i napięte na nowe krosna malarskie. Podstawowym zadaniem konserwacji plastyczno – estetycznej będzie przywrócenie pierwotnego wyglądu obrazów, poprzez zdjęcie pociemniałego werniksu i późniejszych nawarstwień, uzupełnienie ubytków zaprawy, uzupełnienie warstwy malarskiej techniką punktowania farbami olejnymi.

Przeprowadzenie wszystkich prac konserwatorskich, pod względem techniki i technologii nawiązywać będzie do technologii pierwotnej w której obiekty zostały wykonane.

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

1. Demontaż wszelkich ruchomych elementów ołtarzy, wyjęcie obrazu, demontaż całej struktury ołtarza.
2. Wstępne oczyszczenie powierzchni ołtarzy z brudu i kurzu.
3. Pobranie próbek do badań laboratoryjnych, wykonanie odkrywek ustalających budowę stratygraficzną warstw, oraz pierwotną kolorystykę obiektów.
4. Impregnacja metodą zanurzenia w kąpeli zdemontowanych elementów wystroju, po wcześniej przeprowadzonych próbach działania rozpuszczalników na warstwy malarskie. Jako impregnat proponuje się zastosowanie 15% roztworu Hekolu w octanie etylu.
5. Oczyszczenie powierzchni drewna z nadmiaru tworzywa, i pozostawienie drewna zawiniętego folią w celu powolnego odparowania rozpuszczalnika.
6. O ile badania stratygrafii obiektu potwierdzą występowanie na powierzchni struktury ołtarzy i w partiach polichromowanych rzeźb - warstwy polichromii pierwotnej lub innej wcześniejszej, której wartość artystyczna i stan zachowania uzasadniać będą jej odsłonięcie, proponuje się usunięcie późniejszych nawarstwień.
7. Usunięcie z powierzchni ołtarzy wtórnych złocień olejnych oraz uzupełnień o niewłaściwej formie rzeźbiarskiej, bądź wykonanych z niewłaściwych materiałów.
8. Uzupełnienie ubytków drewna wstawkami z drewna dobranej gatunkowo do oryginalnego. Opracowanie powierzchni wstawek.
9. Uzupełnienie drobnych ubytków formy rzeźbiarskiej kitem trocinowym na bazie żywicy Hekol. Opracowanie powierzchni kitów.
10. Uzupełnienie pęknięć i szczelin drewna masą dwuskładnikową o nazwie Akson S. C. 258.
11. Wymiana zniszczonych elementów drewnianej struktury ołtarzy na nowe wykonane z drewna sezonowanego.
12. Zabezpieczenie użytego drewna środkiem grzybo i owadobójczym „Xirein” firmy Bresciani.
13. Sklejenie rozluźnionych połączeń stolarskich struktury ołtarzy. Do klejenia użyty zostanie klej glutynowy oraz kołki drewniane.

14. Oklejenie połączeń drewna płótnem lnianym dekatyzowanym.
15. Założenie zapraw klejowo-kredowych i opracowanie ich powierzchni.
16. Oczyszczenie zachowanych złocień.
17. Położenie pod złocenia podkładów pulmentowych.
18. Uzupełnienie partii złocień i srebrzeń przy użyciu złota płatkowego i proszkowego oraz srebra proszkowego w technice tradycyjnej klejowej (pulmentowej).
19. Zabezpieczenie partii złocień w dolnej części ołtarza lakierem zabezpieczającym złoto przed wytarciem.
20. Zabezpieczenie srebrzeń goldlakiem.
21. Położenie izolacji szelakowej na kity kredowe w partiach polichromii olejnej .
22. Uzupełnienie warstwy malarskiej w partiach stolarki ołtarzowej.
23. Uzupełnienie oryginalnej polichromii rzeźb i elementów snycerskich metodą punktowania odsączonymi z nadmiaru spoiwa farbami olejnymi.
24. Zabezpieczenie warstw polichromii werniksem damarowo- woskowym.
25. Oczyszczenie z rdzy i zabezpieczenie antykorozyjne elementów metalowych użytych do montażu ołtarza.
26. Montaż poszczególnych elementów ołtarzy przy użyciu pierwotnie stosowanych elementów metalowych. W wypadku konieczności zastosowania dodatkowych połączeń śrubowych przewiduje się użycie wkrętów nierdzewnych.
27. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej wg obowiązującego schematu.

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE PRZY OBRAZACH OLEJNYCH NA PODOBRAZIU PŁÓCIENNYM

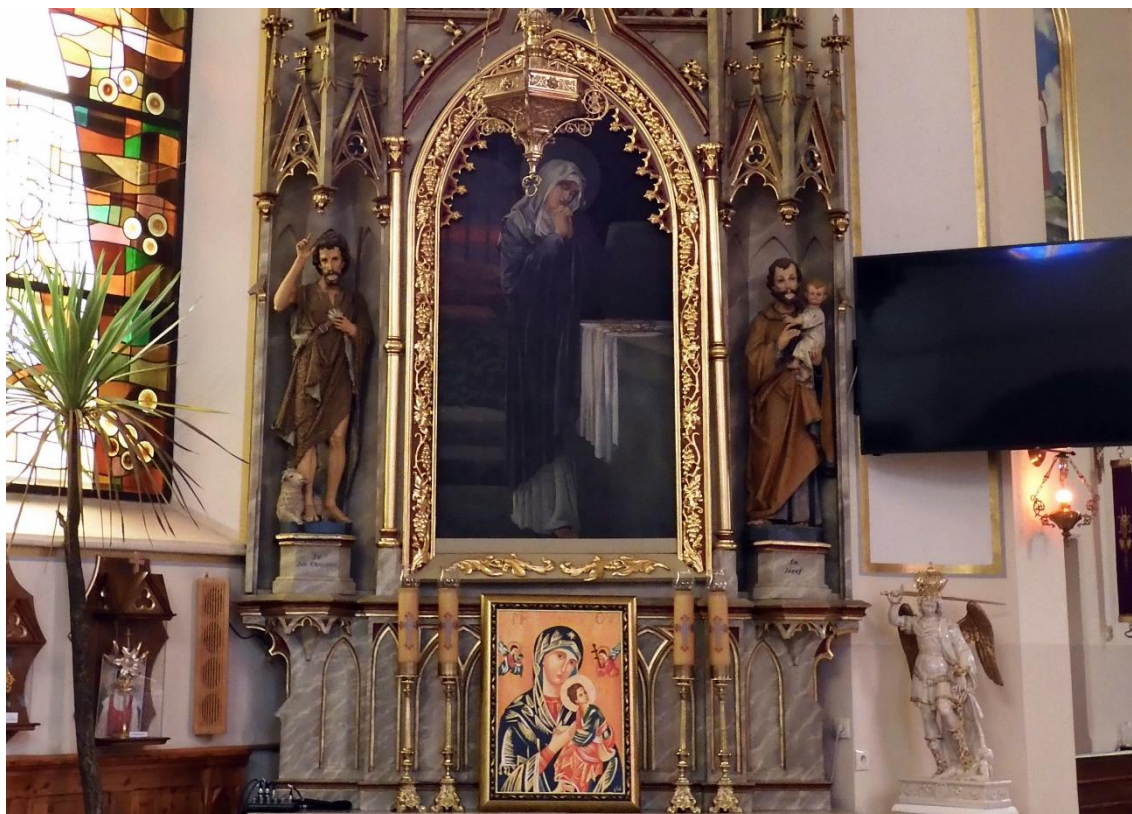
1. Oczyszczenie powierzchni malowideł i odwrocia z brudu i kurzu.
2. Zabezpieczenie spękań zaprawy na obrazach poprzez zaklejenie obrzeży bibułką japońską.
3. Opracowanie powierzchni odwrocia płótna i przygotowanie go do zabiegu dublażu.
4. Wykonanie zabiegu dublowania obrazów metodą termoplastyczną z użyciem Beva 371 Gustav Berger's lub masy woskowo-żywicznej.
5. Usunięcie z lica malowidła resztek masy dublażowej.
6. Oczyszczenie powierzchni malowideł z pociemniałego werniksu, oraz pociemniałych retuszy i przemalowań.
7. Uzupełnienie warstwy zaprawy kitami dobranymi do rodzaju zastosowanego dublażu i oryginalnej zaprawy, a następnie opracowanie powierzchni kitów.
8. Naciągnięcie obrazów na krosna.
9. Położenie werniksu podkładowego półmatowego.
10. Wykonanie retuszy malowidła metodą naśladowczą do oryginału, przy zastosowaniu odsączonych farb olejno żywicznych.
11. Położenie werniksu końcowego.

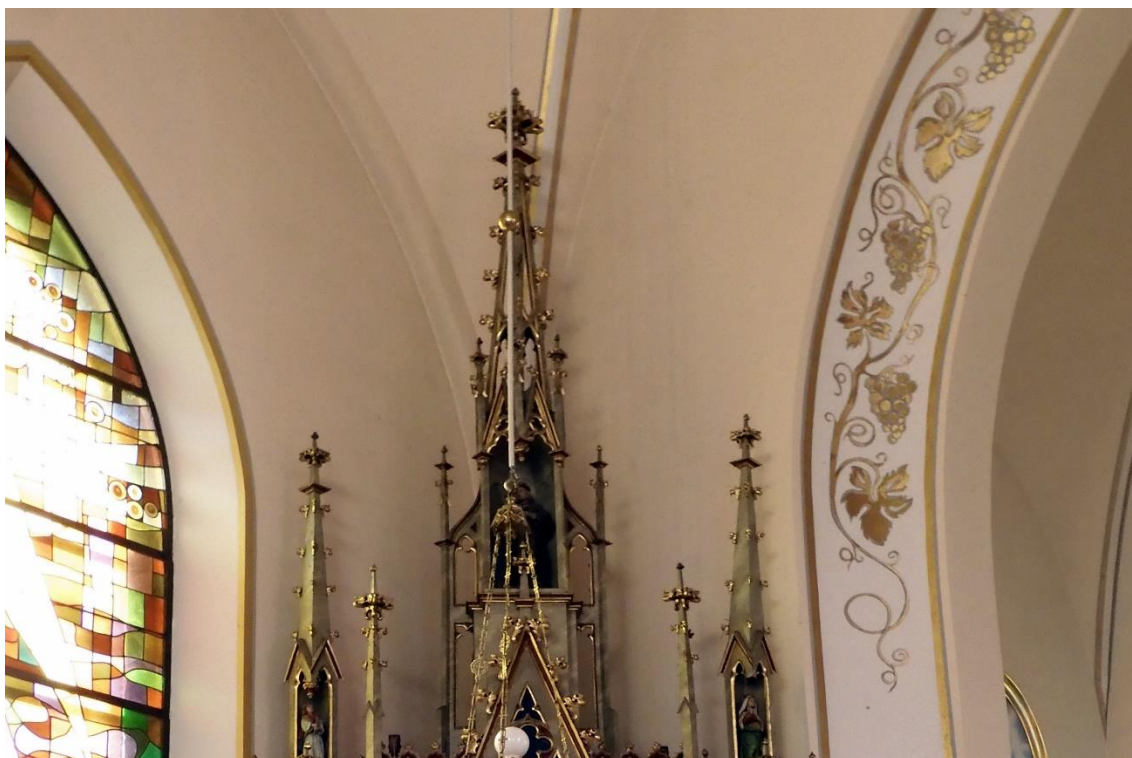
Fot. nr 1. Porąbka, kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ołtarz przyścienny Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny – lewa strona nawy, stan przed konserwacją z marca 2023 r.

Fot. nr 2. Porąbka, kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ołtarz przyścienny Najświętszego Serca Pana Jezusa - prawa strona nawy, stan przed konserwacją z marca 2023 r.

Fot. nr 3,4. Porąbka, kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ołtarze przyścienne boczne – środkowa część ołtarzy, stan przed konserwacją z marca 2023 r.

Fot. nr 5. Porąbka, kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ołtarz przyścienny Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny – zwieńczenie ołtarza, stan przed konserwacją z marca 2023 r.

Fot. nr 6. Porąbka, kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ołtarz przyścienny Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny – mensa i predella, stan przed konserwacją z marca 2023 r.

Fot. nr 7. Porąbka, kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ołtarz przyścienny Najświętszego Serca Pana Jezusa - zasuwana ołtarzowa, obraz olejny, stan przed konserwacją z marca 2023 r.

Fot. nr 8. Porąbka, kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ołtarz przyścienny Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny – zaszuwa ołtarzowa, obraz olejny, stan przed konserwacją z marca 2023 r.